

به نام خدا

مطالعه تطبیقی تاثیر نقوش پارچه دوره صفویه بر دوره گورکانی هند و روکوکو اروپا

دکتر پروانه قاسمیان^۱، فروزان صیقلی^۲

چکیده

پادشاهان صفوی برای صنعت نساجی اهمیت بسیار زیادی قایل بودند و مراکز مهمی را برای پرورش هنر مندان این صنعت ایجاد کردند که باعث شد هنر پارچه بافی در تاریخ ایران به اوج شکوفایی خود برسد و بسیاری از این پارچه ها را به هند و اروپا صادر می کردند. نقوش بکار رفته در پارچه های دوره صفویه، گورکانی هند و اروپا کاملاً جنبه تزیینی دارد و هنر مندان این کشورها بر اساس سنتهای هنری گذشته نقوش را فراگرفته و با تکیه بر ذوق و استعداد خود تغییراتی را در طرح های آن ایجاد کردند که نهایتاً منجر به نوعی خلاقیت و نوآوری در نقوش شده و طرح های بدیع و زیبایی را بر روی پارچه ها به وجود آورده اند. بر همین اساس نمونه هایی از پارچه های دوره صفویه و گورکانی هند و روکوکو اروپا مورد بررسی قرار گرفت. هدف از این بررسی عبارت است از:

الف- چه شباهت ها و تمایزهای بین پارچه های دوره صفویه، گورکانی هند و روکوکو وجود دارد؟

ب- تاثیر نقوش پارچه های دوره صفویه بر گورکانی هند و روکوکو به چه میزان است؟

این پژوهش، از روش تحقیق تاریخی، توصیفی و تطبیقی با استناد به منابع کتابخانه ای، تصویری و اینترنت استفاده شده است. این تحقیق نشان می دهد هنرمندان هندی تحت تاثیر هنرمندان ایرانی نقوش و عناصر تزیینی ایرانی را در پارچه های خود مورد استفاده قرار دادند. و با انتقال پارچه های هندی بویژه چیت به اروپا موجب شدند تا آنها از نقوش ایرانی در پارچه های خود استفاده کنند. این نقوش شامل: ساختار لچک و ترنج، شبکه ای و محرمات تقسیم بندی می شد که آرایه های تزیینی آن، گیاهی، حیوانی، انسانی و هندسی را در بر می گرفت.

کلید واژگان: دوره صفویه، گورکانی هند، روکوکو، رنگ و ترکیب بندی نقوش، سبک بافت پارچه

۱. استاد دانشگاه علم و فرهنگ، تهران، ایران

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد طراحی پارچه و لباس، دانشگاه کمال الملک، نوشهر، ایران

روابط دوکشور ایران و هند بسیار کهن و قدمت طولانی دارد و بسیاری از ایرانیان در طول تاریخ با مهاجرت به کشور هند سبب افزایش ارتباط فرهنگی، تاریخی و هنری بین دو ملت را فراهم آوردند، که بیشترین این روابط در دوران صفویه صورت گرفته است. از مهمترین تحولات هنری بین دو کشور تاثیر پذیری منسوجات هندی از انواع منسوجات ایرانی می باشد.

با وجود این که هند از گذشته به عنوان مرکز تولید منسوجات نفیس معروف بود، اما در دوره ی گورکانیان بافت پارچه های تجملی گسترش یافت. قطعات پارچه های بر جا مانده از اوایل دوره ی گورکانی، ساده هستند، اما نقوش گیاهی و گل ها در منسوجات قرن ۱۷/۱۱ دیده می شود. نمونه هایی از منسوجاتی که از دوره ی «شاه جهان» باقی مانده اند، زمینه ی طلایی و نقره ای با گیاهان گلدار، دارند. تصاویر این پارچه که برای تهیه ی لوازم و البسه، مورد استفاده بودند، مکررا در نقاشی های این دوره دیده می شوند. (بلر، ۱۳۸۱، ۳۳۹)

از قرن ۱۲/۱۸ به بعد با ورود کتب تصاویری غربی به هند و کپی برداری از تصاویر آنها می توان تغییر در طرح پارچه ها را در بافته های هندی به وضوح مشاهده نمود. یک طراح فرانسوی به نام «ژان ریول» در طراحی انواع گل ها و نقوش چینی بسیار ماهر بود. او روش بافندگی «پوینت رنتره» را ارایه کرد که حالت سایه روشنی به پارچه می داد. که بافندگان پارچه های زربفت هند را تحت تاثیر قرار داد. آنها طرح هایی را از کتب غربی انتخاب می کردند و می بافتند. (طالب پور: ۱۳۹۱، ۳۲ منسوجات سنتی هند)

مانتو صبح مردانه، هند گورکانی، برای بازار فرانسه، قرن ۱۸، موزه هنر کلیولند، اوهایو، ایالات متحده آمریکا

از این رو، مقاله حاضر قصد دارد میزان تاثیر پذیری منسوجات صفویه بر منسوجات هند گورکانی و روکوکو اروپا، از منظر نقش مایه ها و ترکیب بندی مورد بررسی قرار دهد، و روشن سازد که آیا تاثیر پذیری این منسوجات از بافته های دوره صفویه محدود می شود

هدف تحقیق: مطالعه تطبیقی تاثیر نقوش پارچه دوره صفویه بر دوره گورکانی هند و روکوکو اروپا

اهداف تحقیق: در این پژوهش تلاش بر آن است تا با شناخت، تحلیل و مقایسه نقوش پارچه های صفویه با پارچه های دوره روکوکو، از طریق کاربرد محصولات منقوش و سیر تحول نقوش و وجوه اشتراک و افتراق آنها بر منسوجات بررسی گردد.

سوالات تحقیق :

الف- چه شباهت ها و تمایزهای بین پارچه های دوره صفویه ، گورکانی هند و روکوکو وجود دارد؟

ب- تاثیر نقوش پارچه های دوره صفویه بر گورکانی هند و روکوکو به چه میزان است؟

فرضیه تحقیق :

در پاسخ به این سوالات این فرض مطرح می شود که نقوش پارچه های دوره صفویه متأثر از طبیعت بوده است . که این امر نشان می دهد که پارچه های دوره صفویه ، گورکانی هند و روکوکو در طراحی نقوش و اصول کلی پیرو یک قاعده اند، اما در اجرای نقوش روی پارچه دارای تفاوت هایی هستند . عوامل موثر در ایجاد این تغییرات مصالح و شیوه های اجرایی ، هنر بومی و انواع نقوش تزئینی می باشد.

پیشینه تحقیق

در اغلب کتابها و مقالات منتشر شده درباره هنر ایران ، بخش مهمی از آن درباره هنر پارچه بافی و نساجی دوره صفویه بوده و کمتر به تاثیر این صنعت بر کشورهای اروپایی پرداخته است. فریده طالب پور (۱۳۹۰) در مقاله «بررسی تطبیقی نقوش منسوجات هندی گورکانی با پارچه های صفوی» حضور طراحان ایرانی در کارگاه های درباری هند تاثیر شگرفی در روش های تولید و تنوع طراحی منسوجات بر جای گذاشت. سارا حسین زاده قشلاقی ، مریم مونس سرخه (۱۳۹۵) در مقاله «بررسی وجوه اشتراک و افتراق پارچه های عصر صفوی و عثمانی» از وجوه اشتراک در پارچه های صفوی و عثمانی می توان به تشابهات در نقش اشاره کرد، وجوه اشتراک در ترکیب بندی نقوش در پارچه های عثمانی و صفویه چشم گیر است . فریده طالب پور (۱۳۹۴) در مقاله « بررسی تطبیقی نقوش شال های ایران و کشمیر» ویژگی های این شال ها این است که واحد تکرار طرح خام در یک جهت یا در جهات مختلفی دیده می شود . همچنین نقوش این پارچه ها بر مبنای اشکال هندسی منحنی یا دایره ای مانند تشکیل شده است که تکرار نقش مایه اصلی به صورت منظم بوده و از الگوی خاصی تبعیت می کند. ماریانا فرناندرز (۲۰۱۴) در مقاله «چگونه مد بازتاب گذر از روکوکو به نئو کلاسیک در قرن هیجدهم بود ؟» در مد روکوکو ، شرق شناسی در خود لباس وجود نداشت ، بلکه در پارچه ها و چاپ وجود داشت . پارچه های عجیب و غریب هند با الگوهای نامتقارن مورد استقبال قرار گرفت. کیم، هلی لی (۲۰۱۸) در مقاله « شرق شناسی در لباس» تاثیر شرقی و ذایقه شرقی در اروپای غربی از طریق مبادلات فرهنگی از قرن ۱۶ تا اواسط قرن ۱۸ است . بررسی پژوهش های ذکر شده نشان می دهد که تحلیل و بررسی منسوجات صفویه بر دوره گورکانی و روکوکو تاکنون مورد توجه قرار نگرفته است.

روش تحقیق

این تحقیق به شیوه توصیفی تحلیلی و با رویکرد تطبیقی و شیوه جمع آوری اطلاعات کتابخانه ای و تصویری می باشد. منابع تحقیقات شامل پارچه ها، تصاویر و نگاره های موجود در موزه ها و کتب تصویری و نوشتاری است. اسناد مربوط به پارچه ها و تصاویر باقیمانده از سده های تاریخی صفویه و روکوکو است. در این پژوهش با مطالعات کتابخانه ای و اسنادی ، ضمن مطالعه و مقایسه پارچه های دوره صفویه با نمونه های دوره روکوکو، نقوش و ترکیب بندی طرح آنها معرفی می شود و چند نمونه از آنها مورد مطالعه تطبیقی قرار می گیرد تا وجوه مشترک و متمایز آنها مشخص گردد.

پارچه بافی دوره صفویه

دوره ی صفویه درخشان ترین دوره ی صنعت پارچه بافی از آغاز تاریخ ایران تا آن عصر بوده و ایرانیان اقوامی برتر در جهان آن روز به شمار می رفتند . شواهدی در تاریخ موجود است که درباریان اروپایی در کشور خود لباس ایرانی به تن می کردند که از جمله می توان به رابرت شرلی و تاورنیه اشاره کرد . زندگی درباری بسیار مجلل بود و شاهزادگان و بزرگان متقاضی جامه های گران بها بودند. (طالب پور : ۱۳۹۶، ۱۳۴، ۱۳۳)

۱- سر رابرت شرلی اثر وان دایک ۱۶۲۲م www.wikipedia.org

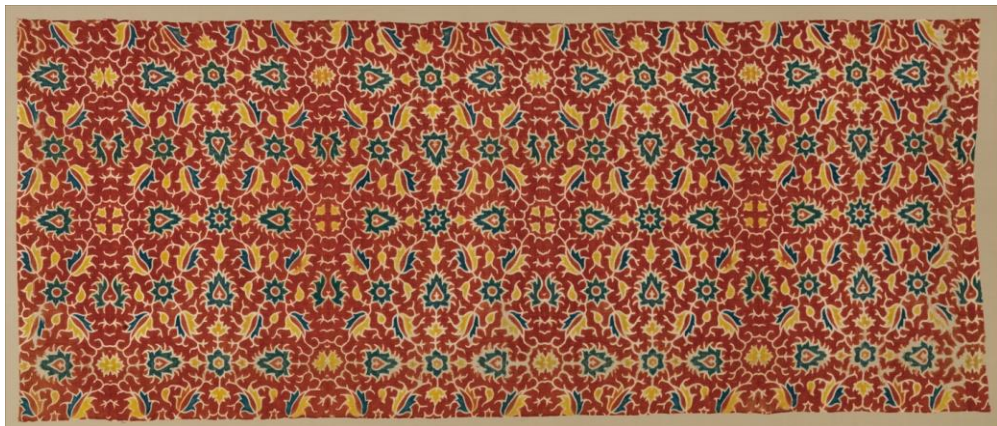
در دوره ی صفویان منسوجات ویژه ای چون پارچه های جناغی باف نخ، اطلس ابریشمینه ی گل برجسته ی چینی (لمپاس) زری (زریفت) و مخمل درکارگاه هاتولید می شدو پادشاهان نیز تولید این پارچه ها را تشویق می کردند چند نقاش هندی از جمله بشنداس در قرن هفدهم (یازدهم ه.ه) با یک هیات سیاسی از جانب جهانگیر شاه (گورکانی) به دربار شاه عباس آمدند وهمین ها بودند که نقاشی گورکانی را در ایران رواج دادند ومنسوجات هندی در همین دوران وارد شد زیرا اقتباس از گل وپته های هندی را در نقوش شال کمر ، عمامه وتن پوش های صفوی می توان دید. (غیبی : ۱۳۹۹، ۴۴۷) بافته های دوره صفوی را از نظر طرح و نقش می توان به دو دوره تقسیم کرد در دوره اول، خواجه الدین غیاث بندنقش سبکی به وجود آورد که از ویژگی های آن استفاده از طرح ها و نقوش کوچکی بود که هماهنگی خاصی رادر سطح پارچه و طرح ایجاد می کردند . شیوه طراحی و نقوش بندی غیاث الدین از طرح های دهه سده یعنی دوره اول سلطنت صفویان اقتباس شده خودو او موجد دو ابتکار فنی بافت پارچه های چندتایی ومخمل بوده است . غیاث در ایجاد طرح های گوناگون وانتقال آن بر روی پارچه مهارتی به سزا داشت . (روح فر ، ۱۳۸۰، ۴۲) در دوره دوم، طرح هاو نقوش بافته ها، متأثر از سبک نگارگری مکتب رضا عباسی بود . سبک خاص وممتاز رضا عباسی با غیاث الدین تفاوت بسیار داشت ، در طرح انواع مخمل ها استفاده شد. در این شیوه نقش های کوچکی رسم می شد ، تا در یک طرح کلی وحركتی مشترک باهم رابطه وتناسب پیدا کنند ، تصویر های بزرگی طراحی می شد ونقوش فرعی تنها برای پیدا کردن فضای خالی به کار می رفت . با در دسترس قرار گرفتن ابریشم طبیعی ، شیوه ای نوین در پارچه بافی ایجاد شد ، که از یک طرف تکامل طرح اسلیمی واز طرف دیگر ترقی نقش گلبرگ های طبیعی ، در ایجاد این شیوه تاثیر فراوان داشت.

- تکه پارچه منسوب به ایران: ابریشم؛ مخمل برش خورده
و خالی شده با شناورهای مداوم از نخ فلزی مسطح. موزه هنر
متروپولیتن، نیویورک

دوره گورکانی

نقوش مشترکی بین پارچه های هندی و ایرانی وجود دارد ، که محققان علت این امر را به روابط سیاسی و اجتماعی دوره گورکانیان هند با دولت صفویه می دانند. هنر مربوط به امپراتور گورکانیان (مغولان) هند، که تحت حمایت همایون شاه (سده شانزدهم / دهم ه) آغاز شد، و تحول آن تا زمان محمد شاه گورکانی (نیمه نخست سده هیجدهم / دوازدهم ه) ادامه یافت. نگارگران ایرانی چون میر سید علی و عبدالصمد در بنیانگذاری آن سهمی اساسی داشتند . اینان به اتفاق تقریباً پنجاه دستیار هندی به مصور سازی کتاب بزرگ اندازه حمزه نامه (مشمول بر ۱۴۰۰ تصویر بر روی پارچه) همت گماشتند این نخستین اثر مهم در سبکی بود که از مکتب کمال الدین بهزاد مایه گرفت ، ولی به سبب کوشش نقاشان برای بازنمایی واقعیت عینی ، فاقد جوهر زیباشناختی نگارگران ایرانی بود. بعداً ، به خواست اکبر شاه - که سیاست وحدت ایدئولوژیک و فرهنگی را در قلمرو وسیع خود دنبال می کرد - شگرد های طبیعت پردازی اروپایی نیز به کار گرفته شد. بدین سان ، در کارگاه وابسته به دربار گورکانی شیوه ای التقاطی متشکل از عناصر ایرانی ، هندو ، و اروپایی رخ نمود ، که در جریانهای نقاشی هند و ایران اثر گذاشت. (پاکباز ۵۸۹/۱۳۷۹) با ضعیف شدن امپراتوری مغول ، کارخانه های شاهی حمایت خود را از دست دادند . به نحوی که در دوره ی «اورنگ زیب» تعدادی از صنعتگران درباری پراکنده شدند و تحت حمایت راجه های هندی قرار گرفتند . به این ترتیب انواع پارچه تحت حمایت حکمرانان تهیه می شد و تزئینات آنها شامل نگاره های ایرانی و هندی بود. بافندگان هندی برخی از شیوه های پارچه بافی وقالی بافی را از ایرانیان فرا گرفته بودند. برای مثال در بافت شال های کشمیری برخی از نقوش ایرانی به کار رفته است. (طالب پور : ۳۴:۱۳۸۶)

۳-عنوان: ابریشم با طرح رنگ تاریخ: قرن هفدهم فرهنگ: هند، موزه مترو پولیتن نیویورک

دوره روکوکو:

Rococo اصطلاحی است در تاریخ هنر برای توصیف هنر تزئینی در زمینه های مختلف (معماری ، بنا آرایی ، نقاشی ، پیکره سازی ، طراحی ائانه و اشیای زینتی و غیر) ، مربوط به دوره پادشاهی لویی پانزدهم ، جنبش روکوکو در فرانسه پدید آمد (۱۷۲۰) و سراسر اروپا را تسخیر کرد ، و سرانجام در جریان شکل گیری نئو کلاسیسم رو به افول رفت . روکوکو به مثابه یک سبک ، واکنشی بود در برابر شیوه هنری خشک و رسمی دربار لویی چهاردهم . (پاکباز: ۱۳۷۹ / ۲۵۷)

پارچه ها در گذشته به راحتی در دسترس همه نبودند. خاندان سلطنتی و اشراف منسوجات خود را با نخ های طلا یا نقره سفارشی می کردند. علاوه بر این، رنگ های پارچه به خصوص قرمز، آبی و مشکی هزینه زیادی دارند

پارچه های هنری در انگلستان به « چینتز » معروف بود ، برگرفته از واژه هندی « چینت » به معنای « پارچه نخی با دست نقاشی شده (یا toile pointe) (لباس با دست نقاشی شده) در فرانسه نیز بی اندازه مرسوم و پر طرفدار بودند. (مکنزی: ۱۳۹۹، ۲۵)

-گلدوزی روی لباس مجلسی، قرن ۱۸، موجود در Castletown ایرلند

بررسی تطبیقی نقوش پارچه های صفوی و گورکانی

باتوجه به اسناد تاریخی ، رابطه ی تنگاتنگی بین نگارگران و طراحان پارچه بوده وگاهی اوقات خود نگارگران به طراحی پارچه می پرداختند. به همین دلیل بعضی از ویژگی های نگارگری ایرانی وهندی را در طرحهای پارچه دوره صفویه وگورکانی به وضوح دیده می شود .

نگارگری ایرانی هرگز درپی بازنمایی طبیعت نبوده ، بلکه می کوشیداصل وجوهر صور طبیعی و طرح متجلی در باطن خویش را به تصویر در آورد . کوه درخت وپرنده او نیز بیشتر صور نوعی (آرکتیپ) هستند تا شکهای تقلید شده از طبیعت . نگارگری ایرانی

تفاوتی اساسی و ذاتی با نقاشی طبیعت گرایانه اروپایی داشت. و نیز در اصول و معیارها و قواعد زیبایی شناختی با هنر خاور دور و هند متفاوت بود. (پاکباز / ۵۹۹) البته باید اذعان کرد که پارچه های هندی به دو طریق تزیین می شد: ۱- قلمکاری ۲- رنگریزی

ونقاشی

۶ - هند، دکن یا جنوب هند، نیمه اول قرن ۱۸

۵ - قطعه مخملی با طرح پرند و گل نیمه دوم قرن شانزدهم

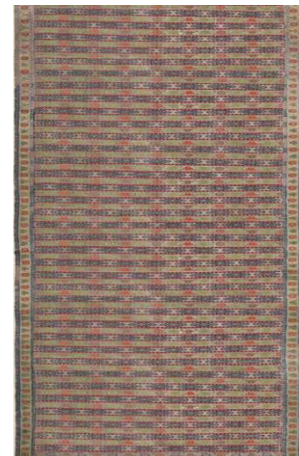
دوخت ساتن، با جزئیات نقاشی شده گلدوزی شده

منسوب به ایران، کاشان: ابریشم؛ مخمل برش خورده

در منسوجات دوره صفوی و گورکانی مضامین گوناگونی از داستانهای تاریخی، حماسی، موضوعات عاشقانه و مناظر طبیعی مانند باغ بر گرفته از نگارگری رایج بود و در این مضامین مشترک نقوش گیاهی و حیوانی و انسانی و هندسی به وضوح دیده می شود.

پارچه های دوره صفویه و گورکانی ساختار مشترکی دارند که عبارتند از شبکه ای، محرمت - لچک و ترنج - محرابی

در ساختار شبکه ای، اشکال لوزی یا مستطیل شکل به صورت منظم و تکرار می شود. و درون هر فضا هم نقش گل و بوته است. در طرح محرمت خطوط عمودی با پهنای یکسان یا متفاوت در پارچه است. که درون این خطوط عمودی با انواع گل و گیاه تزیین می شود.

۷- ایران، ، کاشان، اواخر صفویه یا

۸- پارچه پنبه هند، سال ۱۷۳۰ پارچه پنبه ای رنگ شده، برای بازار اوایل

زندیه

تولیده شده در ساحل کروماندل موزه مترو پولیتن

در طرح لچک و ترنج مخصوص طرح قالی است، که در این ساختار یک ترنج در مرکز به شکل دایره، لوزی یا بیضی در وسط کار قرار می گیرد و یک چهارم آن در گوشه ها تکرار می شود.

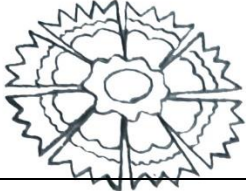

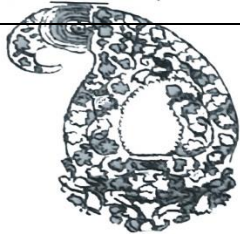

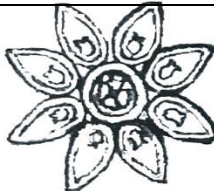

اما ساختار محرابی فاقد هر گونه تصویر انسان و حیوان است و غالباً از نقوش گیاهی، اسلیمی و گلها در آن استفاده شده است.

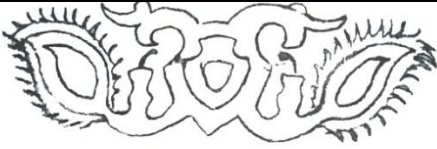

۹- مخمل صفویه در موزه مترو پولیتن

۱۰- شال بلند با فیگورهای بافته شده و حیوانات هند، کشمیر

مقایسه تصویری نقوش پارچه ایرانی و هندی در متن آثار قلمکار

نقوش هندی	نقوش ایرانی	نام
		گل هشت پر
		طاووس
		پته ترمه ای تاج دار
		گل هشت پر
		درخت سرو (در حاشیه اثر)
		درخت سرو (در متن اثر)

نقوش هندی	نقوش ایرانی	نام
		حاشیه ی گلدار
		حاشیه ی گلدار
		حاشیه ی گل انار
		حاشیه ی اناری پیچ دار
		حاشیه ی دوگلی

طالب پور : ۸۸، ۱۳۹۱ و ۸۹

منسوجات هند و اروپا (روکوکو)

اروپاییان از منسوجات هندی مانند موسیلینی ظریف ، چیت های روشن گلدار و ابریشم های گلدوزی شده ، استفاده می کردند . پارچه های گلدوزی شده گجرات اولین منسوجاتی بودند که به انگلستان صادر شدند . این پارچه ها با نخ های ابریشمی رنگارنگ روی زمینه سفیدپنبه ای ، گلدوزی شده بودند . نمونه های اولیه ، سبک ایرانی - هندی داشتند ، اما تجار تلاش می کردند که نقوش اروپایی را رواج دهند . تقاضای اروپا برای پارچه هندی باعث تغییر رنگ و طرح چیت های هندی شد . (طالب پور ، ۱۳۹۱

منسوجات هندی مدت ها قبل از دهه ۱۷۰۰ در سراسر جهان شهرت داشتند و اغلب به عنوان همتای پیشرفته تر منسوجات تولید شده در اروپا در نظر گرفته می شدند. این ممکن است به دلیل انحصاری بودن گیاهی به نام چای بوده باشد که رنگ قرمز پررنگ و تیره ای را تولید می کند که برای ایجاد رنگ ترش استفاده می شود.

منسوجات هندی که در طول قرن هجدهم اروپا را فراگرفت، چینتز نام داشت که پارچه ای بافته شده از پنبه بود که برای ایجاد همه چیز از پرده های پنجره گرفته تا اثاثه یا لوازم داخلی مبلمان استفاده می شد. چینتز را می توان با رنگ های ملایم رنگ کرد تا طرح هایی از گل ها برای پرده ها و مبلمان ایجاد شود که به ظاهر قرمز می درخشند. طرح های گل ریشه در دهه ۱۵۰۰ داشت، زمانی که حاکمان مغول هند مانند بابر به هنرمندان سفارش می کردند تا گل های پر جنب و جوش هند را برای تزئین کاخ شاهی استفاده کنند.

۱۳- ابریشم پنبه ای بافته شده در ساحل کروماندل هند برای بازار اروپا

۱۲- پارچه هندی قرن ۱۸

در اواسط قرن هجدهم، در موزه متروپولیتن هنر.

اگر چه از قرن ۱۸/۱۲ به بعد با ورود کتب تصاویری غربی به هند و کپی برداری از تصاویر آنها می توان تغییر در طرح پارچه ها را در بافته های هندی به وضوح مشاهده کرد. و در همین زمان هم ابریشم طرح دار انگلیسی وارد بازارهای هند شد و انگلستان برای در اختیار گرفتن بازار پارچه ، صادرات انواع منسوجات را از ایران به هند ممنوع کرد. اما ایران هنوز زری طرح دار ، و داماسک وساتن به هند وسایر کشورها صادر می کرد.. (طالب پور: ۱۳۹۱/ ۳۲)

پارچه مخمل گلدار در دوره صفویه

نقوش گلدار بر روی پارچه‌های سنگینی چون مخمل نیز پیاده می‌شد. نقش گل‌های لاله، تاک انگور و انار نیز بر روی پارچه‌های مخمل در قرن ۱۶ و ۱۷ در سرزمین پارس بر روی پارچه‌ها پیاده می‌شد. این نقوش نیز از طریق بازرگانان عثمانی که با ایتالیا تجارت می‌کردند راه خود را به اروپا باز کردند.

- مجلس بزم بر یک پارچه ابریشمی، سده ۱۰ ه. ق - ۱۶م تبریز ماخذ، Bunt, 1963, 47

پارچه گلدار شینتز هندی در قرن ۱۷ و ۱۸

یک مدل دیگر از پارچه‌های مشهور گلدار "شینتز" هندی است. این پارچه‌ی گلدار با رنگ‌های تند و پررنگ شناخته می‌شد که بر روی یک ماده براق چاپ شده‌اند به تجارتی پرسود برای انگلیسی‌ها و آمریکایی‌ها از طریق خرید و فروش توپ‌های این پارچه بدل شدند. نحوه چاپ این نقوش زیبا تا مدت‌ها به صورت یک راز باقی‌ماند تا اینکه در ۱۷۵۹ توسط طراحان پارچه بریتانیایی کشف شد و در انقلاب صنعتی قرن ۱۹ نیز این تکنیک بسیار گسترش یافت و قیمت این پارچه‌ها معقول‌تر شد.

پارچه گلدار ژاکارد اروپایی در قرن ۱۸

گل‌های سرزمین‌های اروپایی مثل بابونه، همیشه بهار و رز نقوش و تصاویری بودند که برای زینت‌دهی به پارچه‌های ابریشمی ژاکارد به کار می‌رفت. در حالی که در سال‌های ۱۷۸۰ گل‌های بزرگ با رنگ‌های شاد برای چاپ روی پارچه مد بود اما در سال‌های ۱۷۹۰ چاپ نقوش با اندازه کوچک‌تر رواج پیدا کرد. تزئینات حاشیه پارچه‌های ژاکارد با استفاده از اشکال و طرح‌های گل و گیاه صورت می‌گرفت. قرن ۱۸ در فرانسه نیز همه‌چیز خود را از طبیعت وام می‌گرفت و همواره نگاهی به این سمت و سو داشت. گل‌های لاله، همیشه بهار و رز چه به صورت مصنوعی و چه به صورت طبیعی برای آرایش موها و همچنین در اکسسوری‌ها استفاده می‌شد و راه خود را به پارچه‌ها نیز باز کرد و چون مورد توجه مادام پمپادور، معشوقه لویی پانزدهم قرار گرفت به یک مد محبوب بدل شد. محبوبیت گل‌هایی چون بابونه و شقایق تا زمان ماری آنتوانت نیز ادامه پیدا کرد. او و نزدیکانش کلاه‌های خود را با گل‌ها می‌آراستند.

ص. ۳۴۳ "Livre d'Echantillons" نشان دهنده انواع منسوجات تولید شده توسط شرکتهای فرانسوی

به همین دلیل تاثیر پارچه های صفویه را بر پارچه های گورکانی و روکوکو (اروپا) می توان بر لباس های این دوره دید . تفاوت پارچه های اروپاییان با پارچه های ایرانی در دیده گاه آنها از طبیعت بود. در هنر اروپایی بازنمایی طبیعت مورد نظر است ، در حالیکه در هنر ایرانی بحث تجریدی مطرح است .

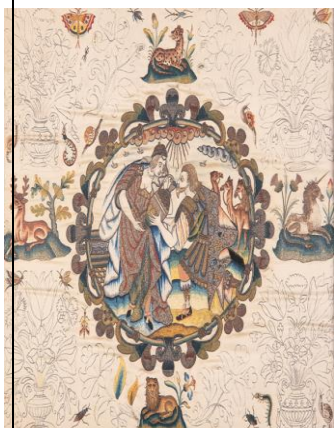

۴- تصویر بالا از کتاب **orientalism** صفحات ۴۶/۴۷

جدول شماره ۲: پارچه های صفوی و گورکانی و روکوکو

توضیحات	دوره روکوکو	دوره هند گورکانی	دوره صفوی	نقوش
<p>گل و گیاه نشانه علاقه صفویان به باغ وبستان است که این نقوش در پارچه های هندی مبینیم و در پارچه های اروپایی بصورت طبیعت گرایی است.</p>				<p>گل و گیاه</p>
<p>پرنده (طاووس، نماد حیات وزندگی است که در طراحی پارچه از آن استفاده شده است</p>				<p>گل و پرنده</p>
<p>تکرار نقوش انسان و گیاه بدون مرزبندی مشخص</p>				<p>انسان و گیاه</p>

تکرار گل و گیاه
ساختمان نشان از
داستانهای بزمی در
پارچه های صفوی
وهندی است ولی
در پارچه های روکوکو
اروپا نشان از مباحث
مذهبی است.

گل و گیاه
ساختمان
در
داستانهای
بزمی
وحماسه
ای
ومذهبی

نتیجه گیری

اگر بخواهیم ارتباط تمدن های بشری را مورد بررسی قرار دهیم، آثار این تمدن ها باید مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد. یکی از آثار تمدن ها، صنعت نساجی است. بافتن پارچه، چه از لحاظ تولید پوشاک، و چه از نظر آفرینش طراحی نقوش پارچه اهمیت بسیاری دارد، بر همین اساس نمونه هایی از پارچه های دوره صفویه و گورکانی هند و روکوکو اروپا مورد بررسی قرار گرفت. در این نوع پارچه ها شباهت های فراوانی در جنس و طراحی نقوش وجود دارد. طرح و نقش پارچه های صفویه برگرفته از نگارگری ایرانی و قالی های پارسی است و همین شیوه نقوش در پارچه های دوره گورکانی هند و روکوکو اروپا را می بینیم. بازتاب نقاشی صفوی در نقوش اصلی پارچه های این دوره به اندازه ای است که می توان طراحی نقوش موجود در پارچه ها را به یک هنرمند شاخص نگارگر نسبت داد و بر اساس سبک طراحی این نقاشان به طبقه بندی پارچه ها پرداخت. در هنر نگارگری ایرانی، طراح ایرانی با توجه به عالم خیال نقوش گیاهی و انسانی را بصورت تجریدی در کنار هم بکار می برد. ولی در آثار طراحان هندی و اروپایی بعضی از نقوش گیاهی بصورت طبیعت گرایی استفاده می شد. در حالی که نقوش هندسی بصورت منحنی و دایره ای شکل صورت می گرفت و تکرار یک واحد منظم را تداعی میگردد.

منابع و ماخذ

- پاکباز، رویین (۱۳۷۹)، دایره المعارف هنر، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
- جعفری نعیمی، محمدحسین، ۱۳۹۱صص ۸۵ تا ۹۳، فصلنامه علمی - پژوهشی هنرهای تجسمی نقش مایه، سال پنجم، شماره ۱۲
- خلیل زاده مقدم، مریم، صادق پور فیروزآبادی، ابوالفضل، ۹۱، صص ۲۱ تا ۲۷، بررسی تطبیقی پارچه های صفوی و گورکانی، فصلنامه علمی - پژوهشی نگره، شماره ۲۱
- طالب پور، فریده (۱۳۹۶) تاریخ پارچه و نساجی در ایران، تهران، مرکب سپید
- طالب پور، فریده (۱۳۹۱)، منسوجات سنتی هند، تهران، دانشگاه الزهرا(س)
- طالب پور، فریده، ۱۳۹۶ (صص ۱۷۵-۱۶۱)، مطالعه تطبیقی نقوش رودوزی های پوشاک زنان هرمزگان و هند، فصلنامه مطالعات شبه قاره هند دانشگاه سیستان و بلوچستان، شماره ۲۴
- طالب پور، فریده، ۱۳۹۰ (صص ۲۹-۱۵) مطالعه تطبیقی نقوش منسوجات هندی گورکانی با پارچه های صفوی، فصلنامه علمی - پژوهشی نگره، شماره ۱۷

طالب پور، فریده، ۱۳۹۴ (صص ۶۸-۴۹) بررسی تطبیقی نقوش شال های ایران و کشمیر ، فضا نامه مطالعات شبه قاره هند دانشگاه سیستان و بلوچستان ، شماره ۲۲

غیبی ، مهر آسا (۱۳۹۹)، هشت هزار سال تاریخ پوشاک اقوام ایرانی ، تهران ، هیرمند

قاسمیان دستجردی، پروانه ، ۱۴۰۰، صص ۱۷ تا ۱۷، مطالعه تطبیقی پوشاک زنان شمال ایران (گیلان) و شمال هند (راجستان) ، فضا نامه مطالعات شبه قاره هند دانشگاه سیستان و و بلوچستان

حسین زاده قشقاوی ، سارا ، مونسسی سرخه ، مریم ، ۱۳۹۶ (صص ، ۹۵-۱۱۱) ، بررسی وجوه اشتراق و افتراق پارچه های عصر صفوی و عثمانی ، فضا نامه علمی پژوهشی نگره ، شماره ۴۱ ،

مکنزی ، مایری (۱۳۹۹)، گرایش های طراحی لباس ، ترجمه آیدین تدین ، تهران ، آبان

منابع انگلیسی

Fernandes, Mariana. Islamic carpets , The Joseph V, M c Mullan Collection

Mariana Fernandes; 2014, How Fashion Reflected the Transition from Rococo to Neoclassicism in the 18th Century, National University of Ireland-Maynooth

How India Clothed the World, 2009, Global Economic History Series, series Editors. Maarten Prak, Utrecht University Jan Luiten van Zanden, Utrecht University

Richard Martin and Harold Koda, Orientalism visions of the east in western dress, the metropolitan museum of art , Distributed by Harry N, Abrams, Inc., New York

CORA GINSBURG LLC Winter 2009–2010 Catalogue of exquisite & rare works of art including 17th to 20th century costume textiles & needlework

MICHAEL Francesca museum of masterpieces SAFAVID CARPETS IN THE MUSEUM OF ISLAMIC ART, QATAR

<https://www.noormags.ir>

<https://www.metmuseum.org>

A comparative study of the effect of Safavid textile designs on the Gurkha period of India and the Rococo

Dr. Parvaneh Ghasemiyani 1, Forouzan Seighali 2

Abstract

The Safavid kings attached great importance to the textile industry and established important centers for the cultivation of the artists of this industry, which caused the art of weaving to reach its peak in the history of Iran and exported many of these fabrics to India, Europe and Russia. The patterns used in the fabrics of the Safavid period, Gurkhani of India and Europe are completely decorative and the artists of these countries learned the patterns based on the past artistic traditions and made changes in its designs based on their taste and talent, which eventually led to They have created a kind of creativity and innovation in designs and original and beautiful designs on fabrics. Accordingly, samples of Safavid and Gurkhani fabrics of India and Rococo of Europe were examined. The purpose of this study is:

A. What are the similarities and differences between the fabrics of the Safavid period, Gurkhani of India and Rococo?

B- What is the influence of Indian and Rococo Safavid period designs?

This research uses historical, descriptive and comparative research methods with reference to library, visual and Internet sources. This research shows that Indian artists under the influence of Iranian artists used Iranian decorative patterns and elements in their pieces. Indian fabrics, especially chit to Europe, caused them to use Iranian motifs in their fabrics. These designs include. The elastic structure was divided into lattice and lattice, whose decorative arrays included plant, animal, human and geometric.

Keywords: Safavid period, Indian mineral tomb, Rococo, color and pattern composition, fabric texture style

1. Professor, University of Science and Culture, Tehran, Iran

2. Master student of textile and clothing design, KamalolMolk University, Nowshahr, Iran